

KADIN VE DOĞA İLİŞKİSİ: EKOFEİNİZM
Women and Nature Connection: Ecofeminism

Seda TOPGÜL*

Abstract

The article named "Women and Nature Connection: Ecofeminism" is to examine the oppression of nature and women as a result of being human dominant. Ecofeminism consists of a combination of different feminist perspectives and to elaborate twin oppression of women and nature. The basic aim of ecofeminism is to solve nature problem from ecofeminist perspectives and to save the nature. It is accepted that women and nature is equality in ecofeminism. Is it going to be possible to resolve problems of women? The aim of this study is to examine the basic premises of ecofeminism and to discuss women and nature connection in framework of equality or equivalence.

Keywords: Women, Nature, Feminism, Ecofeminism

Özet

"Kadın ve Doğa İlişkisi: Ekofeminizm" adlı makale, insanın doğayı tahakküm altına alma isteği neticesinde, önce doğa, sonrasında da tahakküm altına alınan kadın üzerinde durmaktadır. Farklı feminist bakış açılarının bir araya gelmesinden oluşan ekofeminizm, kadın ve doğanın çifte sömürsü üzerinde durur. Ekofeminizmin temel amacı, ekofeminist bakış açısından doğadaki problemleri çözmek ve doğayı kurtarmaktır. Ekofeminizmde kadın ve doğa eşit kabul edilir. Ancak, gerçekten doğanın kurtarılması ile kadın sorunları çözümlenecek midir? Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yok edilecek ve kadınların toplumsal yaşama eşit katılımları, doğa sorunlarının ortadan kalkması ile çözümlenecek midir? Bu çalışmanın amacı, ekofeminizmin çözmeye çalıştığı sorunların eşitlik anlayışına göre mi, yoksa denklik çerçevesinde çözülmesi gerektiğini mi değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Doğa, Feminizm, Ekofeminizm

* Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü Doktora Öğrencisi

Giriş

Ekofeminizmin Ynestra King tarafından 1976'da Vermont Sosyal Ekoloji Enstitüsü'nde geliştirildiği belirtilmesine karşılık Barbara Holland-Cunz ve Ariel Salleh'e göre, ekofeminizm 1970'li yılların ortalarında dünyanın çeşitli bölgelerinde kendiliğinden başlamıştır (Çetin, 2005: 62). Çevre ile kadın hareketlerinin 1960'larda eş-zamanlı olarak daha radikal bir tavır almasına ve birçok kadının her iki harekete de katılmasına rağmen, ikisi arasındaki sistematik ilişki 1970'lerde feministlerce geliştirildi. 1970'lerde Kadın Hareketi'nin içinde birleşen feminist gruplar kadın doğa ilişkisini çeşitli açılardan incelemeye başladılar (Köküöz, 1989: 15).

Ekofeminizm ilk kez 1974 yılında, kadının baskı altına alınması ile doğanın baskı altına alınması arasındaki ilişkiyi gören ve çevreci hareketle feminist hareketin birleştirilmesini savunun Fransız feminist Françoise d'Eaubonne literatüre sokmuştur (Ünder, 2005: 605).

I. Kadın ve Doğa İlişkisi

Ekofeminizm kadının doğayla bağına vurgu yaparak bu bağı sahiplenmektedir (STGM [Sivil Toplum Geliştirme Merkezi], 2009: 1). Örneğin 1980'de ABD'de yapılan bir araştırmada erkeklerin yüzde 14'ü kendisini "kesinlikle nükleer karşıtı" olarak nitelendirirken, kadınlarda bu oran yüzde 25'ti. Sadece ABD'de değil İsveç, Fransa, Almanya gibi gelişmiş ülkelerde de sonuç aynı yöneydi. Sonrasında yapılan anketlerin kadın dergileri ve feminist yayınların incelenmesiyle bu ilişkinin radyasyonun kadınlar ve gelecek kuşaklar üzerindeki özel etkilerinin anlaşılmasıyla başladı. ABD'de 1980'de yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, radyasyon ile kadınlar, özellikle meme ve tiroid kanseri bakımından erkeklerden daha büyük bir risk altında olduğu görülmüştür. Ayrıca hızlı hücre bölünmesi dönemindeki fetüs, özellikle gebelik dönemlerinde radyasyona çok duyarlıdır. Bu durumda gelecek kuşakların da tehdit altında olduğunu söylemek çok yersiz olmasa gerek (Köküöz, 1989: 15).

Ekofeminizmi diğer kavramlardan ayıran temel özelliği, çevre sorunlarını kadın sorunlarıyla ilişkilendirerek, çevre sorunlarının çözümünde de kadın bakış açısını kullanmasıdır. Ekofeministlere göre, erkeğin kadın üzerindeki egemenliği ile insanın doğa üzerindeki egemenliği arasında bağlantı bulunmakta ve doğanın tahribinden erkek merkezilik sorumlu tutulmaktadır (Ünder, 2005: 605). Kadınlar doğanın yağmalanmasına karşı direniş ve örgütlenmede büyük ölçüde görmezden gelinen bir rol oynamışlardır (Plumwood, 2004: 18). Bu durum bir yandan doğa ve kadın özdeşliği, kadın ve hayvan hakları, kalkınma ve kadın gibi ekofeminizm için benzer pek çok varsayım ekofeministler tarafından mercek altına alınarak sorgulanmıştır.

Böylece ekoloji ve feminizm hareketinin yakınlaşması 1990'larda yoğunlaşarak kadın ve doğa ilişkisi detaylı biçimde ele alınmaya başlamıştır. Ekoloji, erkek egemenliği ve doğal dünyanın yağmalanması arasındaki ilişkilerle daha yoğun olarak ilgilenilmeye başlanmıştır (Donovan, 1997: 352).

1972 Stockholm Konferansı belgelerinde "kadınlar" ibaresi bulunmazken, 1992 Rio Konferansı belgelerinde kadınların çevre yönetiminde oynayacakları yaşamsal rolden bahsedilmiş ve sürdürülebilir gelişme için kadınların katkılarının alınması gerektiği yer almıştır (Tanışır, 2011: 87). Kadının ilerlemesi, Sürdürülebilir Kalkınma da esas bir unsur olarak tanınmış ve kadınlar Sürdürülebilir Kalkınma'ya girdi sağlayan ana hissedar grubu olarak tanımlanmıştır.

1994'de Kahire'deki Nüfus Konferansı'nda enerji fakirliği kadınlar üzerinde aşırı etkisi olan bir problem olarak ele alınmıştır, çünkü kalkınmakta olan ülkelerdeki günde bir dolardan aza yaşayan 1 milyar insanın yüzde yetmiş kadındır.

1995'de Pekin'deki Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda; kadınların doğal kaynakların korunması ve idaresi ile çevrenin himaye edilmesine katkılarının yeterli itibar ve destek görmesindeki noksanlığına değinilmiştir. Ayrıca, hükümetlerin ve diğer karar verici mekanizmaların, cinsiyet perspektifini tüm programlara ve politikalara sokmalarının önemi üzerinde durulmuştur. Pekin Eylem Deklarasyonu ve Platformu kadın ve çevre alanında üç stratejik hedef belirlemiştir:

1) Kadınların her seviyede çevre ile ilgili karar alma mekanizmalarına aktif olarak katılımı sağlanmalıdır.

2) Sürdürülebilir kalkınma için politikalar ve programlarda cinsiyet ile ilgili konular ve bakış açıları bütünleştirilmelidir.

3) Kalkınma ve çevre ile ilgili politikaların kadın üzerindeki etkilerini değerlendirmek için ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyelerde mekanizmalar kurulmalı ve güçlendirilmelidir (KSSGM, 1993: 60). Bu şekilde doğanın da kadınlar sayesinde ve yine kadın eli güçlendirilerek kurtarılabileceği uluslararası örgütler tarafından da kabul edilmektedir.

II. Ekofeminizmin Amaçları

Ekofeminizme göre, kadının ezilmesi ve doğanın ezilmesi arasında önemli bağlar bulunmaktadır. Bu bağdan dolayı da çevre sorunlarına getirilen çözümlerde feminist bakış açısından yaklaşılmaktadır.

Erkek egemen toplumda var olan baskı aynı kadın üzerinde olduğu gibi çevre üzerinde de ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle hem doğa hem de kadın erkek egemenliğinden kurtarılmalıdır. Temelde var olan erkek egemenliğinin kadının üzerinden kaldırılmasıyla kadın özgürleşerek cinsiyet eşitsizlikleri sona erdirilebilecektir. Aynı şekilde doğa üzerindeki erkek egemenliğinin sona ermesiyle de doğanın özgürleşmesi ve ekolojik adalet sağlanacaktır (Kılıç, 2008: 196).

Berktaş (1996: 74) kadın ve doğa arasındaki ilişkiyi 17.yüzyıla ait bir şiirle çarpıcı bir biçimde dile getirmiştir.

*“Teslim aldım doğayı; yarıp geçtim her yerini
Kırdım kimsenin dokunamadığı mühürlerini
Rahmini, göğüslerini ve başını
Yani tüm gizlerinin saklı olduğu yerlerini
Parçalayıp açtım”*

Berktaş (1996: 74) bu şiiri değerlendirirken ister doğaya ister kadına yönelik olsun şiirin ortaya koyduğu noktanın tecavüz olgusundan başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla doğa “erkeksi etkinliği, edilgin bir biçimde karşılamaya hazır bir kadın gibidir.” Ekofeminizmin temel analiz kategorisi, doğadır. Doğanın birbiriyle ilişkilendirilme biçimleri ve kadınların bu biçimlerine ilişkin tarihsel konumlarına ilişkin analiz ekofeminizmin hareket noktasını oluşturur (Berktaş, 1996: 77). Tamkoç (1996: 77) egemen olan temel kavramın, doğanın ezilmesi ve talan edilmesiyle kadınların ezilmeleri ve sömürülmeleri arasındaki ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca doğadaki sorunların çözülmesi için feminist bir görüş açısının ön koşul olduğunu ifade etmektedir. Kadın ve doğa arasındaki ilişkiyi temel alan ekofeminizm, ırkçı, etnik, cins, yaş, sosyal sınıf ve cinsel tercih gibi ölçüklere dayanılarak yapılan ayrımcılıklarında karşısındadır (Tamkoç, 1996: 77).

III. Tahakkümün Meşrulaştırılması: Dualizm

Batı düşüncesinde yer alan özellikle kültür/doğa, erkek/kadın, zihin/beden, akıl/doğa ve daha da çoğaltılabilecek ikilikler temel baskı biçimlerini temsil ederler. Özellikle kadın/erkek, zihin/beden, medeni/ilkel, insan/doğa ikicilikleri doğrudan sırasıyla toplumsal cinsiyet, sınıf, ırk ve doğa baskılarına tekabül ederek bunları doğallaştırır (Plumwood, 2004: 65) Bunların içinde akıl/doğa ikiciliği belirlenmiş olan hiyerarşiler dizisi içinde bir temel oluşturur. Hiyerarşilerde olduğu gibi ikicil yapılarla ötekiyle bağdaştırılan özellikler “aşağı” olarak inşa ve tasvir edilir. Birincil yapılardakilerde üstün olarak tasvir edilir. Bu ikicilikler bir ağ ya da şebeke oluştururlar, birinden diğerine geçiş rahattır. Böylece dualizmin mantığı, aşağı olanları araçsallaştırarak onlar

üzerinde tahakküm kurmasını meşrulaştırır (Plumwood, 2004: 60-75). Ayrıca doğa ve toplum arasındaki mekanik bir dualizme dayandırılan, doğal ve toplumsal dünyalar arasındaki açıklığı aşma çabaları, her ne kadar yenmeye çalışılarda, bu dualizmi dolaylı yoldan korumaktadırlar (Bookchin, 1996: 92).

Doğaya tahakküm, insanın insan üzerinde kurduğu tahakkümü beraberinde getirdiği gibi sabit bir inancı paylaşır. Hemen hemen bütün çağdaş toplumsal ideolojilerin merkezinde insan tahakkümü kavramı vardır. İnsanın “doğanın tahakkümü” nden özgürleşmek için üretim araçlarının ilk biçimi olarak insanın tahakkümü altına girmesinin ve doğanın boyunduruk altına alınmasında araç olarak kullanılması gerektiği düşüncesi çok eski dönemlerden bu yana çok kabul gören bir görüştür (Bookchin, 1999: 44). Bookchin’ne (1999: 45) göre, İnsanların doğanın sözde tahakkümünden kurtarılmasının bir yolu olarak insanın insana tahakkümünün kabul edilmesi gereklidir. Doğayı tahakküm alma düşüncesinin kendisi de insanın insana tahakkümünden türemiştir (Bookchin, 1999: 54). Bu tahakkümcü ilişkinin ilk kurbanı ise kadındır. Doğayı değersizleştiren bir uygarlıkta kadın doğanın imgesidir (Bookchin, 1994: 218). Kadının doğasına boyun eğdirilmesi, bu doğanın ataerki ahlak çerçevesi tarafından hapsedilmesi, sonunda erkeğin boyun eğdirilmiş bir doğa imgesine yol açan ilk tahakküm edimi örneğini oluşturur (Bookchin, 1994: 219). Kadınların ezilmesi ile doğanın tahakküm altına alınması, Batı felsefesindeki dualizm ile meşrulaştırılmakta ve derinleştirilmektedir (Plumwood, 2004: 9).

IV. Ekofeminizmin Türleri

Feminist çözümler kavramsal şemaya göre çözümlenmektedir. Erkek egemen batı dünyasında birbiriyle bağlantılı ve birbirini güçlendiren ikilikler bulunmaktadır. Bu ikiliklerden birinci olanlar eril olanla, ikinci olanlar dişilikle eşleştirilmektedir. İkinci olanlar, birincilerin ihtiyaçlarını tatmin etmek için bir araç olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla hem doğa hem de kadın birinci durumdaki erkeğin ihtiyaçlarını tatmin için bir araç olarak değerlendirilmekte olduğundan hem doğanın hem de kadının kaderi aynıdır. Bu ikiliklerin ne zaman başladığına ilişkin ortak görüşler bulunmasına rağmen, bu ikiliğin kadınların aleyhine olduğu konusunda anlaşmazlık bulunmaktadır. Örneğin, Rosemary Radford Ruether’e göre; İbranilerden bu yana kadın doğayla eşleştirilmiş, erkekler hem kadınları hem de doğayı kontrol altına almışlardır. Merchant’a göre; kadın ile doğa, doğa bilimlerinin ortaya çıkışından çok önce eşleştirilmiştir. Ancak bu eşleştirme doğanın organik bir biçimde anlaşılmasından dolayı kadın içinde saygın bir konum sağlamıştır. Bu yüzden bu eşleştirme olumlu anlaşılmaktadır (Ünder, 2005: 605). ABD’li sosyal araştırmacı ve çevre tarihi profesörü Carolyn Merchant “Radikal Ekoloji” adlı kitabında ekofeminizmi dört gruba ayırmıştır.

1. Liberal Ekofeminizm
2. Kültürel Ekofeminizm
3. Toplumsal (Sosyal) Ekofeminizm
4. Sosyalist Ekofeminizm (Tamkoç, 1996: 78).

Liberal ekofeminizm, hükümetlerin yapısı içinde insan ve doğa arasındaki ilişkilerin reformcu görüşlerle düzeltilebileceğini vurgular. Kültürel ekofeminizm, çevre sorunlarına ataerkil çerçevede bakarak kadın ve doğayı kurtaracak çözümlere odaklanmaktadır. Toplumsal (sosyal) ve sosyalist feministler ise, eleştirilerini aynı kültürel ekofeminizm gibi ataerkil sisteme yöneltmektedirler. Kültürel ekofeministlerin kadının doğayla olan ilişkisi üzerinde derinlemesine incelemeler yapılırken, toplumsal (sosyal) ve sosyalist ekofeministler egemenlik konusunda özgürlüklerin ve sosyal adalet elde edilmesi üzerinde durmaktadır (Tamkoç, 1996: 79).

A. Liberal Ekofeminizm

İnsan ve doğa arasındaki ilişkilerin reformcu görüşlerle düzeltilebileceğini vurgulayan ekofeminizm türüdür. Liberaller doğadan değil çevreden söz ederlerken var olan çevre sorunlarının gelişmeye bağlı olarak ortaya çıktığını ileri sürer. Nükleer enerji santrali kazalarından radyoaktivite ortaya çıktığı, zehirli kimyasal maddeler ve tehlikeli atıkların insan tehdit etmesiyle bundan ilk etkilenenlerin kadınlar olduğu görüşüne varmışlardır. Gelişmiş batı toplumlarında kadınların evlerinin de doğanın da endüstriyel atıklarla ve plastiklerle kirlendiğinden üçüncü dünya ülkelerindeki kadınların gıdasızlık, yakacaksızlık ve kirli sularla yaşama çaresizliğini yaşamaktadırlar. Batı toplumu kadınları da bu saldırılar karşısında geriye kazanma sürecine önem vererek ve tüketim alışkanlıklarını değiştirerek hem doğayı korumaya hem de üçüncü dünya ülkelerindeki kadınların çaresizlikleri ile başa çıkmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla her iki dünyadaki kadınlar da ekolojik saldırılara karşı duran ekofeministlerdir (Tamkoç, 1996: 79-80).

Liberal ekofeministlere göre, en önemli sorun kadınlara ekonomik açıdan ve eğitim açısından erkeklerle eşit fırsatlar verilmediği için kendilerini geliştirme fırsatı bulamamış olmalarıdır. Fransız yazar ve feminist Simon de Beauvoir'e göre, kadınlar biyolojik olarak erkeklerden farklı olmakla birlikte, bu farklılıkları aşarak erkeksi değerlere ayak uydurabilirler (Tamkoç, 1996: 80). Bu yaklaşımla kadınlar eril bir ben haline sokulmaya çalışılır. Erkekleştirilmiş anlayış sonucunda da kadın ve doğa dışlanan diğer gruplar gibi örtük bir tahakküm altındadırlar (Plumwood, 2004: 44-45). Liberal ekofeminist yaklaşım, bir yandan kadını eril bir ben haline sokarak ikincileştirmekte, diğer yandan doğaya egemen insan ve toplum modelinden kaynaklanan anlayışları görmezden gelmektedir. "Üstün" olanı "aşağı" olana bağlamakta ve tahakkümü

yinelemenin yanı sıra daha da öteye taşıyarak derinleştirmektedir (Plumwood, 2004: 45-46).

B. Kültürel Ekofeminizm

Günümüzde kültürel feminizmden sıkça söz edilmekte ve buna ikinci dalga feminizm de denilmektedir. Kültürel ekofeminizm doğa ve kadının eşit tutularak ikincilleştirilmesine tepki olarak gelişmiştir (Tamkoç, 1996: 80).

Kültürel feminizm kuramını savunanlar liberal feminizmin eşit haklar görüşünü ve kendini geliştirmenin önemini kabul ederken bir yandan da hayatın akıl dışı, sezgisel ve kolektif yönü üzerinde de durmaktadır. Bunun yanı sıra kültürel feminist bakış açısına göre, özellikle Ortaçağ sonrası Batılı erkek kültürün eseri olan doğaya hükmetme isteği, gerek doğa ve kadının sömürülmesi gerekse hayvanlara kötü davranılmasının sebebidir (Donovan, 1997: 49).

Kültürel ekofeminist kuramcılara göre, aile ilişkileri eril bakış açısından düzenlenmiştir. Kültürel ekofeminist kuramcılarının çoğu toplumsal cinsiyet kimliği oluşumunun, biyolojik farklılıklardan ziyade toplumdan kaynaklandığını söylemektedir. Bu yüzden aslında kadınların kişiselmiş gibi gözüken sorunlarının ardında politik sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır (Tamkoç, 1996: 81). Kadınlar toplumsal olarak oynamak zorunda bırakıldıkları roller sebebiyle, doğayla yakın ilişki içindedirler, bu da onları egemen güçlere karşı koymaya zorlamaktadır. Hindistan'da 1972-1978 yılları arasında yeni bir proje için ormanlık alanları yok etmek isteyen güçlere karşı kadınların önder oldukları, "Chipko Hareketi" adı verilen bir eylem gerçekleşmiştir. Hindistan kültüründe ağaç tanrıçasına dua edilmesi eski bir gelenektir. "Chipko Hareketi" ağaç ve ormanları kutsal sayan Hintlilerin, ormanları yok etmek isteyenlere karşı ağaçlara sarılarak onların kesilmesini engelleme hareketidir. Bu hareket sonrasında çok ses getirmiş ve farklı ülkelere de sıçramıştır (Tamkoç, 1996: 83). Chipko hareketi kültürel ekofeministlerce kadın ve doğa birlikteliğinin güzel bir örneği olarak sunulmaktadır.

C. Toplumsal (Sosyal) Ekofeminizm

Murray Bookchin'in toplumsal ekoloji anlayışı üzerine oturtulmuş, toplumun yeniden yapılanması gerektiğini söyleyen bunun içinde de merkezi yönetimler yerine yerel yönetimlerin iş başında olması gerektiğini vurgulayan bir ekofeminizm türüdür (Tamkoç, 1996: 82).

Toplumsal ekoloji, bir yandan toplum ve doğa arasındaki farklılıkları, diğer yandan da toplum ve doğanın ne kadar iç içe geçtiğini, doğanın nasıl aşama aşama toplumun içine sızdığını araştırır. Toplumun nasıl doğanın içinden çıkıp geliştiğini göstermeye aynı zamanda toplumun geçirdiği farklılaşma ve gelişmeyi de gösterir. İnsan yalnızca doğaya zarar veren değil,

aynı zamanda büyük çabalarıyla doğayı zenginleştiren bir canlı olduğu düşünülürken, insanlığın geniş bir kesiminin doğayı sömüren asalaklara dönüştüren etmenleri ortaya çıkarmak toplumsal ekolojinin en önemli görevidir (Bookchin, 1999: 43-44). Toplumsal ekolojistler, insanın insan üzerinde kurduğu tahakkümü, insanın doğa üzerinde kurduğu tahakküme taşımışlardır. Dolayısıyla, şiddet gören kadını da, sömürülen işçiyi de, kirletilen doğaya da aynı şekilde yaklaşmışlardır (Bookchin, 1999: 44).

Bookchin çalışmalarında (1994, 1996, 1999), insanlararası hiyerarşinin ekolojik felaketle ilişkisinde toplumsal yapılarak yönelik eleştiri de bulunmaktadır. Toplumsal ekofeministler, kapitalizmin derinleştirdiği hiyerarşiyi yok etmeyi amaçlamakta ve devlet kurumları ile piyasa ekonomisine karşı çıkmaktadırlar. Toplumsal ekofeministler, yerel yönetimlerin toplumun yeniden yapılanması için gerekliliğini vurgulamaktadırlar.

D. Sosyalist Ekofeminizm

Batıda sömürgeleşme süreci ile birlikte geniş çaplı tarımın yapılması kadının bu alandaki rolünü kısıtlamıştır. Ayrıca mevsimlik tarım işçiliği dışında teknolojinin tarımsal üretime egemen olmaya başlaması ile birlikte kadının tarımsal çalışmaya katılımı çok azalmıştır. Böylece kadın üretimden uzaklaşarak sadece doğurganlık ve çocuk bakımı ile öne çıkmıştır. Ancak kapitalist sistemlerde satılacak ürün üretimi, yeni kuşaklar üretmekten daha önemli olduğu için kadın ikinci sınıf bir role sahip olmuştur (Tamkoç, 1996: 80). Toprak ekmek olmaktan çıkıp ticarete dönüştüğünde kadınlar çok düşük ücretlerle, Maria Mies'in deyişiyle *süper sömürüye* maruz kalmışlardır (Mellor, 1993: 180).

Kadın işleri hem bireyin var olması için gereklidir hem de para için yapılmaz. Bu işler sağlık, sevgi, yiyecek için asgari standartları sağlar. Kadınların toplumsal yaşamdaki birincil sorumlulukları, biyolojik yapılarında gizli değildir. Ancak, kadın toplumdan o kadar çok etkilenir ki, doğal olarak ona yüklenen roller tartışmaya açılmamalıdır (Çetin, 2005: 68).

Sosyalist ekofeministler, nüfus artışının ekolojik açıdan sürdürülebilir bir gelişme ile uyumlu olacağına inanmaktadırlar. Böyle bir kalkınmada da, kadınla erkeğin iş olanaklarının ve ücretlerinin eşit, gündüz bakımevi, sağlık hizmetleri ve sosyal güvenlik sisteminin de yeterli olması, kadınların sağlıklı doğum kontrol hizmetlerine kolayca ulaşmalarını hedeflemektedir (Tamkoç, 1996: 82).

Sosyalist ekofeminizm düşüncesinin başta gelen temsilcilerinden biri olan Mary Mellor 1993 yılında yazdığı "Sınırları Yıkarak: Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru (Breaking the Boundaries-Towards a Feminist Green Socialism) adlı kitabında, feminizm, ekoloji ve sosyalizmi bir araya getiren bir

yaklaşım ile feminist, ekolojik ve sosyalist ilkelere dayanan uluslararası bir hareketin gerekliliği üzerinde durmaktadır (Mellor, 1993: 280).

V. Ekofeminizme Getirilen Eleştiriler

Mary Daly, Sherry Ortner ve Susan Griffin gibi bazı feministlerde, kadının doğa ile özdeşleştirilerek bir şekilde kadını lekelediklerini söylemişlerdir. Onlara göre, kadın da doğa gibi kullanılabilir, yararlanabilir bir malzemedir yaklaşımı kadını nesne konumuna indirgemektedir. Eski çağlarda kadınların Tanrıçalarla ve tapınılan Toprak Ana ile özdeşleştirilmesi zamanla büyük bir merteye kaybına uğramış ve “bakir topraklar”, “doğa ana üzerinde erkek savaşı” gibi hem doğayı hem de kadını pasif ve itaatkâr kılan cinsel saldırı niteliğindeki imalara yerini bırakmıştır (Köküöz, 1989: 16). Kadın ve doğa arasında kurulan ilişkinin dışlama üzerinden kurulmuş olmasını sahip çıkan ekofeministlerde vardır. Dışlamalar üzerine kurulu bir akıl kavramının sorunlu niteliğine değinmeden, kadınların doğa alanından kültür ya da akıl alanına yükselişini onaylamışlardır. Plumwood ise kadın ve doğa arasında kurulan geleneksel ilişkide ne kadınların akıldan dışlanmasını kabul etmekte ne de doğayı aşağı gören bir tutum içerisinde bulunmaktadır (Plumwood, 2004: 34).

Geleneksel kaynaklar gözden geçirildiğinde de, kadınların doğa alanına dâhil edilmelerinin onları ezmeyi sağlayan başlıca araçlardan biri olduğu görülmektedir. Cato, kadını vahşi ve dizginsiz bir hayvan olarak tanımlamaktadır. Burke, “kadın olsa olsa bir hayvandır, üstelik en üstünlerinden biri de değildir” demektedir. Swift ise kadını, bir insan olarak düşünemiyorum, ancak olsa olsa maymundan bir gömlek üstün bir tür olarak görüyorum demektedir. Moore, erkeğin bilimin sanat ve ustası olarak görürken kadının zafer alanını yürek olarak görmüştür. Freud, “kadın ailenin çıkarlarını ve cinsel yaşamını temsil eder, uygarlık ise giderek daha çok erkeğin işi olmuştur” demektedir. Hegel’de kadınların öğrenme yetileri olmasına rağmen felsefe gibi yüksek bilim alanlarının ve yaratıcı faaliyetlerin kadınlar için yaratılmadığı görüşünü savunmuştur. Aynı şekilde Aquinas’a göre de, kadın sadece türü sürdürmek ve yiyecek, içecek sağlamak için temel ihtiyaç nesnesidir. Görüldüğü üzere kadının doğaya yakınlığı bir iltifat olmaktan oldukça uzaktır (Morgan, 1989: 183-186).

Diğer bir eleştiri konusu da ekofeminizmin çevreye öncelik tanıyarak bir koruma duygusuyla yaklaşması ve bu yüzden toplumsal cinsiyetin yapısını, ekonomik önemini, bağımlılık yollarını, değişime direncini göz ardı ederek güç ilişkilerini çarpıttığı, dolayısıyla toplumsal cinsiyet konusunda en önemli öğelerden birini çözümlene dışı bıraktığı gerekçesiyle de eleştirilmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki ekofeminizmin beş noktada eleştirildiği söylenmektedir:

A) Kadınları tek bir kategori olarak konumlandırır, kadınlar arasında sınıf, ırk, etnik köken ve bunun gibi farklılıkları görmez. Böylece kadınların konumlarının çözümlenmesinde etkili olan toplumsal cinsiyet dışındaki diğer tahakküm formlarını göz ardı eder.

B) Kadınların ve doğanın tahakküm altına alınmasını yalnızca ideolojide konumlandırır. Böylece bu tahakkümün bağlantılı olduğu ekonomik avantaj ve politik güç gibi maddi kaynakları ihmal eder.

C) İdeolojik yapılanma alanındaysa bu yapılanmanın üretildiği ve dönüştürüldüğü toplumsal, ekonomik ve politik yapılar hakkında çok az şey söyler. Toplumsal cinsiyet, sınıf ve bunun gibi yapılar üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda ideolojik değişimler oluşturabilen ve bu değişimleri sabitleyebilen baskı gruplarının kullandıkları araçlar konusuna değinmez.

D) Ekofeminist bakış açısı, kadınların doğayla olan maddi ilişkilerini, kendilerinin ve karşıt konumda olan diğerlerinin bu ilişkiyi, nasıl düşündüklerini dikkate almaz.

E) Ekofeminizm kadın-doğa bağlantısını bir çeşit özcülüğü bağlar. Diğer bir deyişle, kadın-doğa bağlantısını değiştiremez ve değişmez bir dışı öz anlayışı olarak görür. Bu çeşit bir formülasyon doğa, kültür, toplumsal cinsiyet gibi kavramların tarihsel ve toplumsal olarak yapılandırılması, farklı kültürler ve zamanlarda farklılık göstermesiyle ilgili geniş bulgular karşısında anlamını yitirir” (Çetin, 2011: 89).

Berktaş (1996: 75) tarafından ekofeminizm tam anlamıyla eleştirilmek yerine ortaya çıkan ekofeminizm türleri eleştirilmektedir. Berktaş’a (1996: 75) göre yaratılan liberal, kültürel, sosyal ve sosyalist ekofeminizm türlerinin tümü kadın ve doğayı farklı açılardan ele alsalar da, her biri kendi yolundaki düalist düşünce tarzından kurtulamamışlardır. Dolayısıyla bu ekofeminist bakış açıları yanlıştır. Yapılması gerekirse, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi farklı şekilde ele alacak bir düşünsel sistem yaratmaktır. Doğanın tahakküm altına alınması toplumdan kaynaklanmakta, bu yüzden de sorunun toplumda alınması gereklidir.

VI. Dinsel Açıdan Doğa ve Kadın İlişkisi

Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet’teki Yaradılış Mitleri, yeryüzündeki her şeyin Tanrı tarafından yaratıldığını ve insanların diğer canlılar üzerindeki üstünlüğünün Tanrı tarafından oluşturulduğuna dayanır. Erkeğe diğer yaratılanlardan farklı olduğu duygusunu veren bu mit, kadınlara da doğa ile bire

bir bağlantısının olduğu biyolojik özelliklerinden de ayrı olma duygusu verir (Çetin, 2005: 63).

Ekofeminizme İslam dininin getirdiği bir bakış açısı da bulunmaktadır. S.Hüseyin Nasr, islâmiyet açısından doğa ile insan ilişkileri hakkında bir değerlendirmede bulunmuştur. Nasr, insanların yeryüzünde hayatın sorumluluğundan kaçtıklarını ve Tanrının imar emrini yerine getirmek yerine çevrelerini tahrip ettiklerini, insanların doğaya “kendilerinden yararlanan ama onlara karşı ayrıca sorumlulukları olan bir eş gibi değil bir fahişe gibi” davrandıklarını, doğayı âdeta bir fahişe gibi görmeye başladıklarını belirtmiştir (Macit, 1997: 50).

Hıristiyanlık dininin Yaratılış mitinde, kadın ve doğa özdeşleştirilerek kötülenmektedir. Bir kadın olan “Havva”nın, “Âdem”e yasak meyveyi koparmayı öğretmiş. Ancak bir kadın yüzünden Cennet’ten kovulma olmuştur. Erkekler yeryüzünde alınlarından ter akarak yiyecek üretmek zorundadır. Burada kadınlar sonu kötü biten bir eylemin başoyucusudur. Sonuçta insanlar, başlangıçtan daha kötü şartlarda yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. Üstelik bir kadın yüzünden... (Çetin, 2005: 68).

Sonuç

Bütün çağdaş ideolojilerin merkezinde insan tahakkümü kavramı vardır. Doğaya tahakküm insanın insana kurduğu tahakkümü beraberinde getirir. Çünkü doğanın insan üzerinde kurduğu tahakkümden özgürleşmek için, insanın hem doğayı hem de insanı tahakküm altına alması kabul gören bir görüştür. İnsanın insana tahakkümünde de ilk kurban kadın olmuştur. Ekofeminizmde kadın ve doğa erkek egemen yapı tarafından tahakküm altına alındığı için, kadın ve doğa eşit kabul edilmiştir. Erkeklerin kadın ve doğayı eşit tutarak kontrol altına aldığı düşüncesi İbranilerden bu yana süregelmektedir.

Ekofeminizm, doğaya ve kadına feminist bakış açısından çözüm getirmektedir. Kadın ve doğayı eşit tutmakta ve her ikisinin de erkek egemenliğinden kurtarılması gerektiğini söylemektedir. Ancak böyle bir eşitlik gerçeklikle alay eder. Kadının erkek egemenliğinden kurtarılması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması doğanın kurtarılması ile mümkün değildir. Aynı şekilde doğanın korunması ve iyileştirilmesi, kadının toplumsal yaşama katılımının önündeki engelleri yok etmez. Doğa korunsun bile, kadın yine erkeğe kıyasla eğitime, işgücüne, siyasete yeterli katılamayacak, kadına şiddet engellenemeyecek ve dünya üzerinde yine en yoksul kesim kadınlar olarak kalmaya devam edecektir. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri toplumla, kültürle ve birçok farklı değişkenle bir aradadır. Dolayısıyla değiştirilmesi ya da ortadan kaldırılması, sadece doğanın korunması kadar basit bir şey değildir. Eşitlik,

eşitsizliğin tanınması olarak ebetteki ayrılmaz bir şekilde özgürlüğe bağlıdır ve doğal ayrıcalık lekesini telafi etmek için her ikisini de eşit tutar. Ancak kadın ve doğanın, doğal “ayrıcalık” lekesi birbirine eşit değildir. Dolayısıyla doğa kurtarıldığında kadın, kadın bu tahakkümden kurtarıldığında doğa kurtulmayacaktır.

Kaynaklar

- BERKTAY, F. (1996), “Ekofeminizm Ya Da Yüreğin İyimserliği” *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, 73–76.
- BOOKCHIN, M. (1994), *Özgürlüğün Ekolojisi, Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Çev: Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BOOKCHIN, M. (1996), *Toplumsal Ekolojisinin Felsefesi*, Çev: Rahmi Ögdül İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- BOOKCHIN, M. (1999), *Toplumu Yeniden Kurmak*, Çev: Kaya Şahin, İstanbul: Metis Yayınları.
- ÇETİN, O. B. (2005), “Ekofeminizm: Kadın-Doğa İlişkisi ve Ataerkillik” *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, Sayı: 1, 61–76.
- ÇETİN, O. B. (2011), “Aile, Kadın ve Doğa” *Aile Sosyolojisi* (içinde), KASAPOĞLU, A. ve N. KARKINER (der.) Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- DONOVAN, J. (1997), *Feminist Teori*, Çev: Aksu Bora, Meltem Ağıtk Gevrek ve Fevziye Sayılan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KILIÇ, S. (2008), *Çevre Etiği*. Ankara: Orion Yayınları.
- KÖKÜÖZ, A. (1989), “Çevrecilik, Anti- Nükleer Hareket ve Feminizm” *Kaktüs Dergisi*, Sayı: 7, 13–18.
- KSSGM (Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü) (2003). *Pekin+5 Siyasi Deklarasyonu ve Sonuç Belgesi: Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu*, Ankara.
- MACİT, Y. (1997), *Hz. Peygamberin Sünnetinde Çevre*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- MELLO, M. (1993), *Sınırları Yıkarak: Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru*, Çev: Osman Akınbay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- MORGAN, F. (1989), *A Misogynist's Source Book*, Londra: Jonathan Cape.
- PLUMWOOD, V. (2004), *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, Çev. Başak Ertür, İstanbul: Metis Yayınları.

- STGM [Sivil Toplum Geliştirme Merkezi] (2009), "Ekosidi Engellemek İçin Ekofeminizm" *Siviliz Dergisi*, Sayı: 18.
- TAMKOÇ, G. (1996), "Ekofeminizmin Amaçları" *Kadın Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, 77–84.
- TANIŞIR, M. (2011), "Çölleşme İle Mücadelede Kadınların Rolü" *İdarecinin Sesi Dergisi*, Temmuz-Ağustos Sayısı, 86–87.
- ÜNDER, H. (2005), "Çevre Felsefesi", *Felsefe Ansiklopedisi* (içinde), CEVİZCİ, A. (der) Ankara: Babil Yayınları.